

Julia Kristeva, *Ξένοι μέσα στον εαυτό μας*,
μτφρ. Β. Πατσόγιαννης, επιμ. Στ. Ροζάνης,
Αθήνα, Scripta 2004, σ. 259

Η Τζούλια Κρίστεβα επιχειρεί μια περιδιάβαση στις ιστορικές μορφές της ξενότητας προκειμένου να αξιοποιηθεί η πολιτιστική εμπειρία για να «μετριασθούν και να τροποποιηθούν οι πρωτόγονες συμπεριφορές της απόρριψης και της αδιαφορίας, όπως, επίσης, και οι αυθαίρετες και χρησιμοθηρικές αποφάσεις που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ ξένων». Το εγχείρημα προκλητικό, επίμοχθο και ενδιαφέρον, καθώς η συγγραφέας αναδημιουργεί κατά κύριο λόγο μέσα από λογοτεχνικά, θρησκευτικά και φιλοσοφικά κείμενα τους τρόπους με τους οποίους διαμορφώνονταν οι ταυτότητες του ξένου και του οικείου, οι κοσμοπολιτικές ανθρωπιστικές ουτοπίες και οι εθνικιστικές δυστοπίες.

Το κοινωνικό πεδίο που αποτελεί την αφετηρία του ψυχαναλυτικού σκιαγραφήματος του ξένου είναι η σύγχρονη Γαλλία, ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς τόπους υποδοχής μεταναστών και προσφύγων, ένα είδος πειραματικού σωλήνα στον

οποίο δοκιμάζονται οι αντοχές και οι ανοχές απέναντι στο διαφορετικό. Οι μεθοδολογικές σταθερές της Κρίστεβα εδράζονται στην υπόθεση –και τελικά βεβαιότητα– για την ενδημική ιδιότητα του ξένου που ενυπάρχει σε κάθε άνθρωπο και γι' αυτό προτείνει την αποδοχή και συνειδητοποίηση αυτής της ιδιότητας ως προϋπόθεση για τη συνύπαρξη των ανθρώπων στον 21ο αιώνα. Για την ανάπτυξη αυτού του λειτουργικού πυρήνα της θεωρίας της, προτάσσει την ανάλυση της μορφής του Μερσώ, από τον Ξένο του Καμύ, και του Σεμπάστιαν Νάιτ, από το έργο του Ναμπόκοφ *Η αληθινή ζωή του Σεμπάστιαν Νάιτ*. Για τη συγγραφέα οι δύο ήρωες με τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά αποτελούν πρωτοτυπικές μορφές ύπαρξης του εσωτερικά ξένου και ταυτόχρονα κίνητρα προβληματισμού για τους τρόπους συμφιλίωσης και συνύπαρξης του ανθρώπου με την ενδογενή του ξενότητα.

Η συγγραφέας αναλύει και συσχετίζει κείμενα σχετικά με το θέμα της από την αρ-

χαία Ελλάδα, την εβραϊκή θρησκεία, τα κηρύγματα του αποστόλου Παύλου, από τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση, για να φτάσει μέσα από κείμενα Διαφωτιστών στις θεωρίες του Φρόντ για το πώς να ανακαλύψουμε το ξένο που υπάρχει μέσα μας, που αποτελεί ίσως και τον μόνο τρόπο για να μην το καταδιώκουμε έξω μας. Παράλληλα επιχειρεί να συνδέσει τα κειμενικά της ευρήματα με τα αντίστοιχα θεσμικά και νομικά συστήματα που ίσχυαν κατά τις ιστορικές περιόδους με τις οποίες ασχολείται. Το κύριο βάρος των ερμηνειών της ορίζεται από την ψυχανάλυση.

Οι ενδιαφέρουσες πλευρές των προσεγγίσεων και των ερμηνειών της προσκρούουν συχνά στην επιλεκτική προσέγγιση των κειμένων –οι αναφορές της στην έννοια του ξένου στην αρχαία Ελλάδα, που είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε καλύτερα, είναι ελλιπέστατες και συχνά αυθαίρετες– πράγμα καταρχάς φυσικό λόγω του τεράστιου εύρους των ιστορικών περιόδων με τις οποίες ασχολείται η μελέτη της. Κατά δεύτερο λόγο οι εποχές έτσι όπως συμφύρονται μέσα από τα παρατιθέμενα κείμενα και από τους θεσμούς τους προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ψυχαναλυτικές ερμηνείες της συγγραφώς χάνουν την ιστορικότητα και κυρίως την πολυπλοκότητά τους. Οι έννοιες του ξένου και του οικείου δεν βρίσκονται μόνο σε ανταγωνισμό –όχι μόνο για τους λόγους που επικαλείται η Κρίστεβα– αλλά και σε συνεργασία. Και θα είχε ίσως κάποια αξία να προσεγγιστούν οι διαστρωματώσεις και οι εκφράσεις τους στις διάφορες εποχές και στους διάφορους τόπους και κυρίως σε εποχές και σε τόπους όταν

και όπου δεν υπήρχαν τα σύνορα με τη μορφή που τα γνωρίζουμε σήμερα. Ένα άλλο σημείο που θα θέλαμε να επισημάνουμε είναι ότι τα όρια αυτής της μελέτης στενεύουν από την απουσία του λόγου του ξένου. Η ευρωπαϊκή παιδεία της συγγραφώς έχει κυριαρχήσει στις αναφορές της, ενώ ο λόγος των «ξένων» λογίων (για παράδειγμα Αράβων της Ισπανίας, Ελλήνων της Ιταλίας, κ.λπ.) είναι ανύπαρκτος.

Η Κρίστεβα πιστεύει ότι η καθυστέρηση όσον αφορά την πρόσβαση των ξένων στα πολιτικά δικαιώματα, παρά το γεγονός ότι «πολιτικοί και πολιτικοί νομικοί είναι έτοιμοι να την εφαρμόσουν κάτω από τις ποικιλόμορφες πιέσεις των εθνικών οικονομικών αναγκών, είναι μάλλον ψυχολογικής, για να μην πούμε μεταφυσικής, τάξεως». Η απουσία ενός κοινού ενωτικού δεσμού, όπως μια σωτηριολογική θρησκεία, που θα ένωνε τους ξένους (στον όρο περιλαμβάνει και την αναγνώριση κάθε ανθρώπου ως ξένου) σε μια νέα συναίνεση, διαφορετική από εκείνη που ζητά χρήμα και αγαθά, είναι ένα από τα αίτια της σημερινής κατάστασης. Μπορεί η πρόταση αυτή να αποκτήσει υποστηρικτές. Δύσκολα εξάλλου κάποιο θρησκευτικό δόγμα θα διαφωνούσε με τις θέσεις της. Οι ποικίλοι φονταμενταλισμοί –χριστιανικοί ή ισλαμικοί, για να αναφερθούμε στους πρωταγωνιστές των ημερών– επιδιώκουν την πολιτική ενοποίηση του κόσμου κάτω από τα σωτηριολογικά τους παραλήρηματα. Και χρησιμοποιούν γι' αυτό χρήμα και αγαθά. Με το αζημίωτο βέβαια.

Αιμιλία Καραλή